

**Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет**

НІКОЛАЄНКО СВІТЛАНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 821.111-14.09 Спенсер

**ПОЕТИКА ЛЮБОВНОЇ ЛІРИКИ ЕДМУНДА СПЕНСЕРА:
ОБРАЗНІ ДОМІНАНТИ ТА ЖАНРОВІ МОДИФІКАЦІЇ**

10.01.04 – література зарубіжних країн

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук**

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії та історії світової літератури імені проф. В. І. Фесенко Київського національного лінгвістичного університету, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник доктор філологічних наук, професор
ВИСОЦЬКА Наталія Олександрівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
професор кафедри теорії та історії світової літератури
імені проф. В. І. Фесенко.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ТОРКУТ Наталія Миколаївна,
Запорізький національний університет,
начальник Українського міжуніверситетського навчально-
наукового шекспірівського центру;

кандидат філологічних наук, доцент
ЩЕРБИНА Марина Анатоліївна,
Дніпровський державний технічний університет,
доцент кафедри перекладу.

Захист відбудеться «20» грудня 2018 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.054.06 Київського національного лінгвістичного університету (03150, м. Київ-150, вул. Велика Васильківська, 73, кім. 404)

Із дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Київського національного лінгвістичного університету (03150, м. Київ-150, вул. Велика Васильківська, 73, кім. 313)

Автореферат розісланий «19» листопада 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. Е. Шульгун

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Поширення гуманістичної філософії Ренесансу в Європі XVI ст. супроводжувалось інтенсивним процесом національної самоідентифікації. На тлі глобальних тектонічних зрушень в економіці, політиці, суспільному житті, що закономірно зумовили постання імперії, в елизаветинській Англії відкрилися великі перспективи для розвитку культури, освіти, мистецтва, які створили підґрунтя для всебічної реалізації індивідуальних творчих потенціалів. Єлизаветинська епоха позначена сузір'ям талантів, зокрема, у царині літератури. Одним із найвизначніших поетів-єлизаветинців був Едмунд Спенсер – яскравий митець доби Відродження європейського масштабу, художній доробок якого має неминущу художню цінність.

Поетичний спадок Спенсера маркований своєрідним переплетенням традиції та новаторства. Художні відкриття англійського поета мали величезний резонанс у словесності наступних епох. Творчий доробок Спенсера містить епічну поему «Королева фей» (*The Faerie Queene*, 1589), пасторальну поему «Пастуший календар» (*The Shepheardes Calender*, 1579), поеми «Скарги» (*Complaints*, 1590), «Театр для людини, поглиненої земними турботами» (*A Theatre for Worldlings*, 1569), «Дафнаїда» (*Daphnaïda*, 1591), «Колін Клаут повертається додому» (*Colin Clouts Come Home Againe*, 1595), «Астрофіл» (*Astrophel*, 1595) та низку ліричних творів, до яких належать «Аморетті» та «Епіталама» (*Amoretti and Epithalamion*, 1595), «Проталама» (*Prothalamion*, 1596), «Чотири гімни» (*Fowre Hymnes*, 1596), а також кілька окремих сонетів-посвят.

Упродовж кількох століть Едмунда Спенсера сприймали переважно як автора алегоричної поеми «Королева фей» – наріжного каменя його канону. За лаштунками часу залишалися перлини Спенсерової лірики, гідні не лише уваги читачів, а й глибокого наукового вивчення. Упродовж тривалого часу панівною тенденцією в історії досліджень художньої спадщини Е. Спенсера був погляд на любовні вірші поета як на преамбулу до його *magnum opus*. Сучасна наука робить кроки у напрямі заповнення цієї лакуни, розглядаючи Спенсерову поезію кохання не крізь призму вершинних досягнень «Королеви фей», а у контексті еволюції творчої манери поета, яка відбувалася як в епіці, так і в ліриці.

У зарубіжному літературознавстві лірична творчість Е. Спенсера осмислювалася у різних площинах: біографічній (О. де Вере, Е. Госс, Е. Дауден, Дж. Лоуелл, Ф. Палгрейв); експресивній (С. Лі, Д. Сейнсбері, А. Кауч, В. Кортгоуп); модерністській (Т. Еліот, Дж. Лівер, В. Вімсат); новокритичній (А. Флетчер, Дж. Пітер, В. Коннор); критики читацького відгуку (С. Фіш, Р. Тьюв, П. Альперс); нового історизму (С. Грінблатт, Л. Монтроуз, Т. Спенсер, Г. Волер, А. Марроті), а також феміністичній (Дж. Гардісон, Ш. Томсон, Л. Клейн, І. Джонс, Л. Ірігарей).

Лірична спадщина Е. Спенсера представлена в українському просторі поодинокими перекладами окремих сонетів, що належать перу В. Бойка, В. Марача, Д. Павличка, О. Тільної, С. Ткаченка, М. Тупайлова.

Дослідженням творчості Е. Спенсера в Україні ґрунтовно займалися І. Білоконенко (сонетний цикл Е. Спенсера «Аморетті» розглянуто в контексті придворної культури Англії елизаветинської доби), А. Боковець (у перспективі

жанрової специфіки англійської лірики кінця XV – першої половини XVI ст.). Л. Привалова детально проаналізувала у своїх розвідках окремі аспекти поеми «Королева фей», тоді як М. Щербина дослідила особливості пасторальності в поемі «Пастуший календар».

На сучасному етапі розвитку спенсерознавства існує потреба у комплексному вивченні ліричної спадщини поета з урахуванням поетикальних засобів конструювання дискурсу Любові, який характеризується складними стосунками з філософськими положеннями неоплатонізму та практиками петраркізму, що дозволить доповнити уявлення про роль Е. Спенсера в розвитку англійської поезії.

Не менш цікавими уявляються і жанрові пошуки Е. Спенсера. Звертаючись до жанру гімну, надзвичайно популярного в елизаветинській Англії через свою відповідність духові імперської епохи, поет сміливо оновлює його, трансформуючи жанрові константи і вкладаючи в конвенційні фрейми новаторський зміст, конструйований оригінальними засобами художньої виразності. Схильність автора до циклізації сонетів та гімнів корелювала з традиціями часу. Оскільки модифікації жанру сонету у творчості Е. Спенсера детально розглянуті у дисертаціях А. Боковець та І. Білоконенко, у цій роботі дослідницьку увагу зосереджено на жанрових варіаціях гімну.

Таким чином, актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена потребою докладнішого аналізу образних та жанрових первнів лірики Е. Спенсера як самоцінного художнього феномену з огляду на її загальнолюдську естетичну значущість і водночас недостатню наукову вивченість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі теорії та історії світової літератури імені проф. В. І. Фесенко Київського національного лінгвістичного університету Міністерства освіти і науки України в межах науково-дослідної теми «Світовий літературний процес: полілог інтерпретацій» (держреєстрація № 0117U005481). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради КНЛУ (протокол № 7 від 27 грудня 2010 року), погоджено й уточнено на засіданні бюро Наукової ради НАН України з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (протокол № 130 від 10 березня 2011 р.), а також вченої ради КНЛУ (протокол № 12 від 6 березня 2018 р.).

Мета дослідження полягає у визначенні образних домінант та жанрових модифікацій любовної лірики Е. Спенсера в контексті розвитку англійської поезії епохи Відродження.

Для досягнення зазначеної мети треба розв'язати такі **завдання**:

- визначити теоретико-методологічну базу дослідження ліричної поезії Е. Спенсера;
- простежити особливості рецепції ліричних творів Е. Спенсера його сучасниками та літературознавцями наступних століть у діахронічній перспективі;
- окреслити філософсько-естетичні джерела любовної лірики Е. Спенсера на тлі концепції Любові в культурі елизаветинської Англії;
- виявити специфіку поєднання у ліричному спадку Е. Спенсера ідейних струменів неоплатонізму, петраркізму та християнства;

- висвітлити образні доміанти ліричної поезії Е. Спенсера на любовну тематику;
- зіставити центральні топоси лірики Едмунда Спенсера з їхніми відповідниками у творчості Філіпа Сідні та Вільяма Шекспіра;
- окреслити жанрові модифікації лірики поета, зокрема, у жанрі гімну.

Об'єкт дослідження становлять ліричні твори Е. Спенсера, створені у період з 1594 по 1596 рік (збірка «Аморетті та Епіталама» (1595), гімни «Проталама» (1596) та «Чотири гімни» (1596).

Предметом дослідження є особливості поетики любовної лірики Е. Спенсера з акцентом на образних доміантах та жанрових модифікаціях.

Теоретико-методологічні засади дослідження. У галузі ренесансознавства опираємося на фундаментальні праці О. А. Анікста, Л. М. Баткіна, М. Б. Габлевич, С. Грінблатта, О. Ф. Лосева, Н. М. Торкут. Потракткування філософського осмислення феномена любові ґрунтується на працях В. Віндельбанда, М. Кузанського, П. делла Мірандоли, Платона, Плотіна, М. Фічіні, П. Флоренського. У роботі враховано широкий спектр наукових досліджень зарубіжних та українських науковців: дисертацій, монографій та статей, присвячених творчості та особистості Е. Спенсера (П. Альперс, Дж. Бенет, І. Білоконенко, А. Боковець, І. Бурова, Р. Велс, Дж. Вільям, П. Вільямс, Г. Воллер, Г. Воркентин, А. Гамільтон, Дж. Гардісон, А. Гаят, А. ДеНіф, П. Камінз, К. Каске, Л. Клейн, К. Льюїс, Дж. МакАртур, І. МакКефрі, В. Нельсон, Дж. Нельсон, П. Паркер, А. Прескот, Е. Прескот, В. Ренвік, С. Томсон, Дж. Томсон, Ш. Томсон, Г. Тонкін, Е. Уелсфорд, Л. Форстер, Ч. Цзичжу, М. Щербина).

Методи дослідження. Різнобічне висвітлення феномену ліричної поезії Едмунда Спенсера вимагає застосування комплексного методологічного підходу. Зокрема, для з'ясування місця митця у культурному ландшафті елизаветинської Англії використано культурно-історичний підхід з елементами інструментарію нового історизму. Біографічний метод дає змогу виявити відлуння подій особистого життя поета у його любовній ліриці. За допомогою семантико-функціонального методу здійснено аналіз та інтерпретацію образної системи сонетарію Е. Спенсера. Для окреслення векторів сходження та розходження між ліричними здобутками Е. Спенсера, Ф. Петрарки, Ф. Сідні, В. Шекспіра залучено компаративний підхід. Жанрологічний аналіз виявився потрібним для усвідомлення ролі Е. Спенсера у розбудові жанрової системи англійської поезії доби Відродження. Нарешті, ключовим методом дослідження було «ретельне читання» поезій Е. Спенсера.

Наукову новизну дослідження визначають такі положення:

- вперше в українській англістиці проведено детальний аналіз образної системи любовної лірики Е. Спенсера, зокрема, особливостей використання образів природи та художніх корелятивів категорії часу;
- уточнено жанрову специфіку гімнів у ліричній спадщині Е. Спенсера;
- корпус досліджених «Чотирьох гімнів» та текст «Проталами» уперше впроваджено в український науковий обіг.

Теоретична цінність дисертації полягає у розробленні комплексного підходу до аналізу та інтерпретації палітри художніх образів, застосованих у ліричній поезії елизаветинського автора. Крім цього, у роботі розглянуто жанрове новаторство Е. Спенсера, що є важливим для уточнення жанрової системи англійської ренесансної поезії.

Практичне значення одержаних результатів. Основні результати роботи можуть бути використані під час розробки навчальних курсів з історії зарубіжної літератури; спецкурсів з літератури англійського Відродження та творчості Е. Спенсера; для підготовки навчальних і методичних посібників із зазначених дисциплін; написання курсових і дипломних робіт. Спостереження і висновки дисертації можуть стати у пригоді при перекладі віршів Е. Спенсера і підготовці коментарів до них.

Особистий внесок здобувача. Дисертація та всі опубліковані статті написані автором одноосібно.

Апробація результатів дисертації. Роботу обговорено на засіданнях кафедри теорії та історії світової літератури імені проф. В. І. Фесенко КНЛУ. Матеріали дисертації та отримані результати представлені в доповідях на 25 наукових конференціях різних рівнів: Всеукраїнська наукова конференція «Література в контексті кризової доби» (Чернівці, 2005); XIV, XVI, XX – XXVII Міжнародні наукові конференції «Мова і культура» імені Серія Бураго (Київ, 2005, 2007, 2011 – 2018); Міжнародна наукова конференція «Поетичний універсум «Сонетів» Вільяма Шекспіра: рецепція, дослідницькі інтерпретації, переклади» (Запоріжжя, 2009); Міжнародна наукова конференція «Англійський ренесансний Парнас: В. Шекспір та його сучасники» (Запоріжжя, 2011); Міжнародна наукова конференція «Шекспірівський код у глобальному культурному просторі: між покликом і викликом» (Запоріжжя, 2014); Міжнародна наукова конференція «Вільям Шекспір і дискурс вигнання» (Запоріжжя, 2016); VII Міжнародні Чичерінські читання «Світова літературна класика у «Великому часі» (Львів, 2011); VIII Міжнародні Чичерінські читання «Світова література в літературознавчому дискурсі ХХІ ст.» (Львів, 2013); Х Міжнародні Чичерінські читання «Світова література у літературознавчому дискурсі ХХІ століття» (Львів, 2017); Всеукраїнська наукова конференція «Література в контексті культури» (Дніпропетровськ, 2013); Міжнародна наукова конференція «Мови та літератури в глобалізованому світі: взаємодія та самобутність» (Київ, 2012); Міжнародні науково-практичні конференції «Україна і світ: діалог мов та культур» (Київ, 2014 – 2018); XI Міжнародна наукова конференція «Національна ідентичність в мові і культурі» (Київ, 2018).

Публікації. Основні положення дисертації викладено у 19 наукових працях з яких: 12 – у фахових українських наукових виданнях, 1 – у зарубіжному науковому виданні, і 6 додаткових публікацій.

Структура роботи зумовлена метою і завданнями дослідження. Дисертація складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (216 позицій), додатків. Загальний обсяг дисертації – 237 сторінок, основного тексту – 200 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, вказано його мету, завдання, об'єкт та предмет, визначено теоретико-методологічну базу дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, представлено апробацію основних результатів дисертації та її структуру.

У першому розділі – «Любовна лірика Е. Спенсера у філософсько-естетичному та літературознавчому континуумі» – виявлено особливості рецепції ліричних творів Е. Спенсера у діахронічній перспективі і окреслено різноманітні філософсько-естетичні джерела любовної лірики Е. Спенсера.

Підрозділ 1.1. «Любовна лірика Е. Спенсера як об'єкт літературознавчої рецепції» присвячений динаміці сприйняття любовної лірики поета його сучасниками та літературознавцями наступних культурних епох. Лірична творчість Е. Спенсера, зокрема його сонетарій та гімни, стали об'єктами літературно-критичної рефлексії мало не з моменту свого оприлюднення. Впродовж наступних століть ставлення до любовної лірики видатного майстра доби Відродження виступало своєрідним люстром панівних філософсько-культурних тенденцій доби, відображаючи внутрішню боротьбу всередині гуманітарного дискурсу. Сонетна лірика Е. Спенсера ставала матеріалом для апробації тих чи тих гіпотез у галузі літературного аналізу та інтерпретації.

Ранні коментарі до творів митця (XVI – XVIII ст.) забезпечували розуміння контексту поезій та пояснювали їхні лінгвістичні особливості. Романтики XIX ст. вбачали у віршах особисте вираження індивідуальності Е. Спенсера, що зумовило інтерес до біографії поета. Їхнє сприйняття його лірики визначалося також провідною роллю категорії уяви в романтичному поетичному універсумі. Наступний етап позначений зростанням академічності інтерпретацій поезії Е. Спенсера. Рецепція його сонетів у XX ст., як чутливий барометр, реагувала на зміни у провідних школах критичної думки, віддзеркалювала ідеологічні, політичні та естетичні позиції істориків літератури, які належали до різних напрямів.

Загалом, можна виокремити такі основні підходи до ліричної творчості Е. Спенсера: біографічний (вплив внутрішнього світу та особистості автора на його твори – Е. Госс, Дж. Лоуелл, Е. Дауден, Ф. Палгрейв, О. де Вере); експресивний (дослідження ідеалізованих почуттів крізь призму філософсько-естетичних поглядів поета, втілених у його творчості, – С. Лі, Д. Сейнсбері, А. Кауч, В. Кортгоуп); модерністський (внутрішня літературна організація твору як абсолютна художня цінність – Т. Еліот, Дж. Лівер, В. Вімсат); новокритичний (твір як естетичний експеримент автора, що віддзеркалює ренесансну концепцію уніфікованої і структурованої реальності – А. Флетчер, Дж. Пітер, В. О'Коннор); критики читацького відгуку (акцент на індивідуальній інтерпретації літературного твору читачем – С. Фіш, Р. Тьюв, П. Альперс); підхід з позицій «нового історизму» (дослідження твору крізь призму духовно-культурних контекстів суспільства, в якому жив автор, – С. Грінблатт, Л. Монтроуз, Т. Спенсер, Г. Волер, А. Маротті), а також феміністичний («жіноча ідентичність» у ліричних творах поета – О. Гардісон, Ш. Томсон, Л. Клейн, І. Джонс, Л. Ірігарей). У межах кожного з них висловлені слушні спостереження, враховані в цій дисертаційній праці. Різноманітність критичних перспектив дослідження «Аморетті та Епіталами» свідчить, серед іншого, про співіснування у ліричній творчості Е. Спенсера августинівських та петрарківських рис.

Наразі інтерес до творчої спадщини Е. Спенсера актуалізується і в українському та пострадянському літературознавчому просторі. Дослідженнями його поетичної творчості ґрунтовно займається низка вчених: І. Бузова (аналіз корпусу малих поем у перспективі соціокультурного контексту елизаветинської доби), Ч. Цзичжу (вивчення

художнього світу любовної лірики Е. Спенсера), Л. Привалова (поема «Королева фей»), М. Щербина (жанрова специфіка пасторальності поеми «Пастуший календар»), І. Білоконенко (сонетний цикл Е. Спенсера у співвідношенні з придворною культурою його часу) та А. Боковець (ліричний доробок поета у жанровій системі поезії англійського Відродження).

У підрозділі 1.2. «Філософсько-культурні підґрунтя дискурсу Любові у ліриці Е. Спенсера» дослідницьку увагу зосереджено на кореляції ідейно-семантичних засад Спенсерової ліричної поезії з концепціями Любові, що мали загальний обіг у культурі елизаветинської Англії.

У ренесансній картині світу теоцентризм поступово змінюється на антропоцентризм і гуманізм. Світоглядним ядром епохи Відродження стає ідея гармонійної єдності як у етико-естетичному, так і у загальнофілософському вимірах. Не єдиним, але потужним ідейно-філософським джерелом культури європейського Ренесансу була неоплатонічна концепція Любові, яка резонансною хвилею відбилась на різних рівнях у творах мистецтва й літератури. Поезія англійського Відродження також розвивалась у річищі цих тенденцій. Починаючи з перших англійських ліриків Т. Вайєтта та Г. Серрея і до Ф. Сідні, Е. Спенсера та В. Шекспіра, можна спостерігати, як чуттєво-сенсуалістичне розуміння Любові дедалі більше поступалося місцем неоплатонічному спіритуалізму. Ця проблематика так чи так відбилась в англійській ліриці 1580 – 1590-х років.

Розглянутий матеріал дозволяє дійти висновку, що, перебуваючи у спільному зі своїми сучасниками ідейному полі, Е. Спенсер, все ж фактично створив власну філософію Любові, витоками якої слугували ідеї Платона про прагнення до поєднання земної та небесної Любові (еротична ліствиця Діотими), певною мірою концепція Плотіна (Любов – небесна еманация душі), збагачені ренесансним неоплатонізмом М. Кузанського (єднальна сила Любові), М. Фічіно («духовний колообіг»), та П. делла Мірандоли (Любов як сила, що пронизує Всесвіт). Зв'язок поезії Едмунда Спенсера з платонізмом є предметом жвавих наукових дискусій. Визнано, що за вектором засвоєння неоплатонічних ідей лірика Е. Спенсера істотно відрізняється від традиційних на той час впливів петраркізму та християнства на творчість сучасних йому поетів.

Християнський характер спенсерівської філософії Любові постає в традиційному етико-релігійному вимірі, крізь призму якого пропущені неоплатонічні ідеї. Як ренесансний неоплатонік Е. Спенсер звертає особливу увагу на Божественне творення Світу, зображене в Біблії та «Тімеї» Платона (макрокосм та мікрокосм як творіння у ренесансному розумінні і час як образ вічності) та Любов як головну християнську чесноту. При цьому захоплення поета ідеями неоплатонізму не зовсім узгоджується з постулатами англіканства, яке робить акцент на неможливості подолання відстані між людиною та Богом. У підсумку зазначимо, що у світоглядній картині Е. Спенсера положення платонівської філософії не суперечать дотриманню канонів англіканської церкви. Видається доречним розглядати вплив грецького філософа у ракурсі сходження ліричного героя по знаменитих «платонічних сходах», – цим шляхом закоханий іде від Земної Любові до Любові Небесної. При цьому духовне зростання ліричного «Я» у його Любові до Бога й коханої можна трактувати і як вияв у поезії Спенсера протестантської сотеріології. Водночас, спенсерівський ідеал Любові не цілком співпадає з неоплатонічною доктриною. Фокус уваги автора

«Аморетті» – єднання закоханого з коханою, що є кульмінацією їхніх бажань, тобто кохання має самоцінність, а не є лише сходинкою до вищого щаблю духовного розвитку. Адже для Е. Спенсера, на відміну від більшості його попередників та сучасників, подружжя Любов не протиставлялася платонічній, а була її логічним вінцем.

Еклектизм оригінальної спенсерівської філософії Любові, що знімається в його ліриці об'єднувальним художнім імпульсом, свідчить про творчу інтерпретацію гетерогенних філософсько-естетичних ідей. У ліричному спадку Е. Спенсера поєднуються ідейні струмені неоплатонізму, петраркізму та християнства.

У другому розділі – «Образні домінанти дискурсу Любові у ліриці Е. Спенсера» – висвітлено систему образів ліричної поезії Е. Спенсера на любовну тематику у контексті топіки сонетаріїв Філіпа Сідні та Вільяма Шекспіра.

У першому підрозділі другого розділу «Загальна характеристика сонетарію «Аморетті» та проблема його композиції» визначено типологічну специфіку сонетного циклу Е. Спенсера та проаналізовано полеміку щодо його архітектоніки.

Сонетний цикл «Аморетті» й весільний гімн «Епіталама» були вперше видані в Лондоні 1595 року. Збірка сонетів увічнеє Спенсерове залицяння до Елізабет Бойл та їхнє весілля. Книга має чотири розділи: епістолярне звертання видавця В. Понсонбі до сера Р. Нідхема і два сонети, звернені до Е. Спенсера; цикл із 89 сонетів (основний корпус твору); чотири невеликі вірші анакреонтичної поезії; весільна пісня «Епіталама», що складається з 24 строф і є поетичним зображенням урочистої церемонії шлюбу.

Оригінальність сонетарію Е. Спенсера у порівнянні з подібними сонетними циклами полягає у зображенні автором любовних переживань ліричного героя крізь призму особистого досвіду щасливого кохання. У більшості сучасних поетові сонетаріїв закоханий жадає сексуально недосяжну і уявну кохану. Спенсер, натомість, присвячує цикл сонетів реальній жінці, з якою згодом бере шлюб. Хоча поезії циклу за своїм внутрішнім змістом вписуються у неоплатонічну парадигму почуття Любові, кульмінація збірки, яка завершується описом весілля, модифікує неоплатонічну модель переходу Земної Любові в Небесний план, адже Спенсер – співець Земної Любові.

На тлі центральної любовної проблематики наскрізними мотивами «Аморетті» є творчість, удосконалення особистості та діалектика тимчасового й вічного. Традиційний для Е. Спенсера прийом інвертування значення художнього образу полягає у порушенні горизонту читацьких очікувань шляхом трансформування традиційних мотивів, презентованих поетом у несподіваному ключі. Використовуючи константи сонетної традиції, Е. Спенсер інтегрує свою особисту любов у публічний поетичний дискурс і в той же час проголошує її особливу неповторну природу. У сонетарії спостерігається взаємонакладання язичницького, християнського та особистісно-почуттєвого календарів. Враження єдності циклу посилюється повторенням звернень до пір року, християнських свят та подій, важливих для цієї історії кохання: Новий рік (4¹), весна (19), початок посту (22), річниця зародження любовного почуття (60), Різдво (68), знову Весна (80). «Епіталама» знаменує весільний день 11 червня 1595 року – день літнього сонцестояння за Юліанським календарем.

¹ Нумерація сонетів надається за виданням *The Yale Edition of the Shorter Poems of Edmund Spenser / Ed. by W. Oram, E. Djorvand, R. Bond, T. Cain, A. Dunlop, and R. Schell. – New Haven & L., 1989. – 830 p.*

Розмаїття наукових підходів до потрактування архітектоніки сонетарію свідчить про її інтерпретаційну багатогранність. Серед них можна виділити три основні ракурси: метафізичний (релігійний), реалістичний і політичний. Перший містить розгляд ліричної творчості поета в координатах горизонтального (земного) і вертикального (духовного) вимірів буття. (Дж. Гардісон, О. Данлоп, В. Джонсон, К. Ларсен, Ш. Томсон, А. Фаулер, А. Гаят та ін.). Яскравим представником другого підходу є К. Каске, яка пропонує сприймати сонети Е. Спенсера як поетичний щоденник любовних переживань ліричного героя – *alter ego* автора. Представники третього підходу, зокрема А. Прескот, вписують творчість поета в суспільно-політичний контекст, враховуючи політичну кар'єру Е. Спенсера. На нашу думку, всі три аспекти відіграли певну роль у компонуванні спенсерового сонетного циклу. Кожен сонет посідає відповідне місце у динаміці любовного нарративу, що у сумарному ефекті створює враження внутрішньо цілісного твору. З сучасних позицій можна стверджувати, що поет застосовує прийом автоінтертекстуальності задля інтеграції окремих сонетних текстів в єдине ціле.

В останні десятиліття ХХ ст. з'явилася значна кількість критичних робіт, в яких представлені альтернативні підходи до розгляду збірки сонетів «Аморетті»: нумерологічний, алегоричний, міфологічний, іконографічний, ігровий тощо. Кожен з них має на меті прочитання циклу під особливим кутом зору і розкриття нових граней його багатозначності.

Підрозділ 2.2. «Поетика природи як конституента любовного дискурсу в сонетах Е. Спенсера» акцентує увагу на використанні митцем образів природи у процесі творення авторської поетики любові.

Філософська думка Відродження формує нову пантеїстичну картину світу, яка тягнє до ототожнення Бога і природи, до обоження природи та людини. У своїх поглядах на природу Е. Спенсер спирається на традиції, що вже усталилися у пізньосередньовічній та ренесансній культурі, модифікуючи їх у власний оригінальний спосіб. Поряд з Любов'ю, Часом і Творчістю, Природа посідає одне з чільних місць у художній системі спенсерівського поетичного світу, слугуючи одним із основних джерел формування образних доміант сонетарію. Природа Е. Спенсера корелює з образами Бога, Христа, божественної Любові, Провидіння і Мінливості. Поет бачить Всесвіт як органічний: природа для нього – не механічний чи математичний конструктор, позбавлений розуму, а цілеспрямована божественна сила.

Образи сонетного циклу, що мають природне походження, можна поділити на анімалістичні, флористичні, космічні, стихійні та мінералогічні.

Яскравість спенсерівської палітри образів природи становить основу його індивідуальної манери письма. Вибір анімалістичних та флористичних образів не завжди конвенційний. Специфічний засіб художнього вираження, що його уподобав поет, – асоціативний паралелізм. Ефект несподіваності часто зумовлений тим, що Е. Спенсер обирає не лише традиційні, а й гротескно негативні порівняння, аби поглибити та увиразнити силу почуттів ліричного героя, вивести на рівень тексту мікрокосм його духовного життя і, зануривши читача у вир пристрастей, спонукати його до співпереживання.

З метою аналізу та інтерпретації образів природи в ліриці Е. Спенсера до всіх 89 сонетів циклу «Аморетті» було застосовано наступний алгоритм: виокремлення

конкретного образу з художньої тканини сонету; розгляд його семантично-функціонального навантаження у соціокультурному контексті епохи Відродження; висвітлення специфіки саме спенсерівського образу.

Витоки анімалістичних образів Е. Спенсера слід шукати в античній міфології, біблійних сюжетах та середньовічних бестіаріях. На основі поетичних топосів, досить поширених в епоху Відродження, Е. Спенсер створив власну картину анімалістичного світу, яка складається з 19 образів тварин, що їх, на нашу думку, можна об'єднати у чотири групи: дзеркальні одиничні (змія, зозуля, павук), дві пари полярних сонетів, три сонети, де виведені образи трьох хижаків (лев, пантера та тигр), і образи, використані для відображення кризових екзистенційних ситуацій (дельфін, риба, птах). Загалом, в «Аморетті» представлені шість класів тварин, образи яких стали доміантними в цьому поетичному циклі. У сонетах, використані анімалістичні мотиви із гуманістичного та петрарківського репертуару, які надають матеріал для інтерпретації з чоловічої перспективи місця жіночого адресата поезій у світі природи. В семантичному навантаженні образів тварин конвенційні уявлення поєднані з ідіосинкратичними спенсерівськими обертонами.

Флористичні образи сонетарію «Аморетті» можна класифікувати за двома принципами: перший – ботаніко-таксономічний, другий – функціонально-семантичний. Щодо першого, видається доречним виділити три великі групи: дерева, кущі і квіти. Друга класифікація базується на семантичному векторі авторської інтенції та включає в себе, як видається, п'ять груп, де образи рослин використані у такий спосіб: 1) з декоративною метою; 2) для розкриття динаміки розвитку живого організму та/чи почуття; 3) для створення портретної характеристики коханої та відтворення емоційних переживань ліричного героя; 4) з метою контекстуального підсилення висловлювання; та 5) для відображення складної діалектики почуттів закоханих через міфологічні флористичні образи (Лавр, Нарцис).

Художній світ «Аморетті» вирізняється надзвичайним різнобарв'ям образів природи, зокрема, флористичних. Всього Е. Спенсер використовує 18 рослинних образів, серед них чотири назви дерев, три назви кущів та одинадцять назв квітів. Цікавим є той факт, що кількість анімалістичних та флористичних образів у сонетарії практично збігається.

Е. Спенсер широко застосовує образи, пов'язані з ароматами, кольорами, тактильними відчуттями, щоб створити чуттєвий ефект райського саду. Образи стихій присутні в дев'яти сонетах. Доміантними серед них у поетичному світі «Аморетті» є вогонь та світло.

У трьох сонетах космічні образи слугують для гіперболізації краси коханої, визначення найвищих екзистенційних пріоритетів ліричного героя та підкреслення масштабності його почуття.

При зверненні до образів планет та зірок поет спирається на сучасні йому астрономічні уявлення, що уможлиблює піднесення ним любовного почуття до космічного рівня.

В епоху Відродження особливу увагу філософів-гуманістів привертала дорогоцінні каміння, мінерали та благородні метали. Е. Спенсер вжив відповідні образи у трьох сонетах у річищі петрарківського канону, збагачуючи їх біблійними алюзіями.

Метою *підрозділу 2.3. «Моделі художнього відтворення категорії часу в сонетарії»* є дослідити специфіку темпоральних параметрів сонетарію Е. Спенсера на матеріалі найбільш репрезентативних у цьому плані творів.

Образи часу як істотного аспекту картини світу складають ще один невід'ємний компонент художньої системи сонетного циклу Е. Спенсера. Через них передано динаміку почуттів ліричного героя, амплітуду їхньої емоційної напруги.

У ліриці Е. Спенсера відображено ренесансне розуміння часу. Трансформація картини світу, що характеризувала перехід від Середньовіччя до Відродження, вплинула і на сприйняття часу. Ідейним вістрям цього процесу стала критика феноменологічної континуальної концепції часу. Одним із ключових чинників таких зрушень була зміна соціально-культурного середовища існування людини, зумовлена переходом до антропоцентричної парадигми світорозуміння. Домінантною стала антична концепція дискретності часу. У суспільній свідомості Ренесансу почала укорінюватись ідея, що минулого вже немає, майбутнього ще немає, а реальною є лише мить теперішнього.

Темпоральні мотиви відіграють надзвичайно важливу роль у створенні композиції «Аморетті», а любовну лірику Е. Спенсера загалом варто розглядати як філософську, релігійну, епістемологічну та календарну одночасно. Е. Спенсер заперечував лінійність часу, накладаючи одне на одне релігійні та космологічні пласти, що співіснують паралельно у часово-просторовому континуумі, та переплітаючи декілька вимірів часу: зовнішній та внутрішній, об'єктивний та суб'єктивний, літургійний та календарний.

Доцільно говорити про подвійне розуміння Спенсером часу: з одного боку, йдеться про незворотність темпоральних процесів, які неминуче ведуть до смерті, а з іншого – про аспект часу, що зветься вічністю. Таким чином, незворотність виступає обов'язковою складовою вічності. Ці два аспекти не антагоністичні за своєю природою, а втілюють об'єктивне та суб'єктивне начала у рецепції часу.

Для характеристики моделювання Е. Спенсером категорії часу в її сутнісній площині використано концепцію Р. Квінонеса, згідно з якою виокремлюють три моделі суб'єктивного часу: стислий, розтягнутий та конструктивний час. Застосовуючи цю схему до сонетного циклу «Аморетті», вважаємо за доцільне доповнити її варіантами репрезентації об'єктивного (календарного) часу, до якого відносимо секулярний та літургійний час, причому завдяки актуалізації цього останнього є підстави розглядати «Аморетті» як своєрідну хроніку великодніх подій. У підрозділі докладно проаналізовані всі сонети з темпоральним компонентом, у результаті чого виявилось можливим дійти висновку про щільне переплетення у художній тканині текстів різних часових аспектів.

Поєднання традиційності та інновації в образній системі сонетного циклу Е. Спенсера знаходить продовження у його жанрових експериментах, зокрема, з жанром гімну, які стали предметом дослідницької уваги у **третьому розділі – «Жанрові модифікації лірики Е. Спенсера».**

У *підрозділі 3.1. «Культурно-ритуальні та історико-літературні джерела Спенсерових гімнів»* простежуються культово-ритуальні та історико-літературні джерела спенсерівських гімнів.

Художня композиція «Епіталами», «Проталами» та «Чотирьох гімнів» головним чином визначена добре розвинуеною класичною та ренесансною традицією літературних нелітургійних гімнів. Як відомо, гімн – це ліричний жанр, що ґрунтується на хорovому уславленні Бога, героя, батьківщини, народу, природи, тощо. Гімн є найдавнішим жанром, генетично пов'язаним із архаїчними культовими обрядами, які виконувались під час святкових церемоній на честь різних богів, а також на змаганнях рапсодів.

Упродовж своєї тривалої історії в епохи античності та середньовіччя цей жанр суттєво змінював своє семантичне наповнення, функціональне призначення і формальні ознаки. Зокрема, відтворюючи христоцентричну модель середньовічного суспільства, гімни традиційно домінують у структурі літургії різних релігійних деномінацій. Ренесансні поети наслідують класичні літературні гімни в усіх можливих варіаціях, секуляризуючи їхню спрямованість. Особливо важливими щодо впливу на Спенсера виявилися неоплатонічні поети Марильйо (кінець XV ст.) та М. Віда (XVI ст.). Розвиваючи певні жанрові риси, Спенсерові весільні гімни водночас внесли нові елементи в усталену жанрову форму.

У *підрозділі 3.2. «Епіталама як різновид гімну у творчості Е. Спенсера»* серед іншого зазначено, що Е. Спенсер був першим поетом, який завершив сонетарій епіталамою. В той час, як сонети мали особистісний ліричний характер, гімн – класичний жанр публічної святкової пісні. Своєрідний поетичний щоденник Спенсера оприлюднюється і стає логічним завершенням історії любові. У цьому полягає одна з жанрових інновацій Е. Спенсера. Спенсерівська гармонійна жанрова схема досягає найбільшої рельєфності завдяки соціально-релігійному акту, в якому еротична любов освячується таїнством шлюбу і духовною долею закоханих.

Е. Спенсер підкреслює важливість одного дня у плінні часу, де він та його наречена почнуть вести новий відлік часу разом. «Епіталама» поділяється на 23 строфи і 24-у скорочену заключну. Строфи складаються із довгих та коротких рядків із ледь помітною відмінністю і мають особливу спенсерівську схему римування. Кожна строфа фіксує певну фазу весільного дня.

У своїй «Епіталамі» Е. Спенсер радше співає пісню, ніж малює пейзаж. Найважливіше для нього – передати почуття значущості подій. Останній вірш твору немов зливається зі світанковим хором пташок, і ліси починають відповідати відлунням, що резонує з урочистостями святкування весілля.

Як зазначили спенсерознавці, Е. Спенсер використовує різні метричні розміри, довжину рядків та схеми римування. 24 строфи та 365 рядків презентують денний та річний рух сонця, що символізує періоди людського життя у співвідношенні з вічністю. У спенсерівській епіталамі обидві традиційні ролі – гостя і промовця – виконує ліричний герой, описуючи події дня у хронологічному порядку. Почуття трансформації, переходу з одного стану в інший відчувається від початку «Епіталами», коли ліричний герой закликає муз перейти від суму до урочистостей, а далі й сам переходить від скарги закоханого до впевненості у майбутньому щасті. Після зображення пробудження нареченої, її ходи до церкви у весільному супроводі, поет звертає увагу на враження, яке вона справляє на всіх істот. При цьому її тілесна краса є лише зовнішнім виявом величі її душі. В опис святкових подій вплітається неприховане бажання ліричного героя залишитися наодинці з молодю дружиною (адже автор не оминає еротичного аспекту шлюбу, який забезпечує тяглість людського

роду). Водночас, таїна шлюбу для Е. Спенсера охоплює поєднання земного та небесного планів, обіцяє гармонію у соціумі, що виростає з особистого щастя закоханих, та сакральність вищого єднання душ.

Жанрове новаторство Е. Спенсера яскраво виявилось у його «Проталамі» (1596), проаналізованій у *підрозділі 3.3. «Специфіка використання Е. Спенсером жанру проталами»*.

Проталама є різновидом гімну, пісню, що оспівує заручини. У даному випадку йдеться про заручини двох старших дочок графа Сомерсета – Єлизавети та Катерини. Назва «Проталама» належить Е. Спенсеру та вказує на те, що він розглядав цей ліричний твір як окремий жанр. Кожна з 10 строф твору складається з 18 рядків. «Проталама» має кілька елементів, які не були властиві для традиційних весільних пісень, а саме, скарга поета та його особиста історія, викладена у ліричних відступах (перша та восьма строфи), звернення до історії Лейстера у восьмій строфі та панегірик Есексу у дев'ятій, оскільки ці елизаветинські вельможі та їхні наречені є головними персонажами проталами. Е. Спенсер конструює новий жанр, поєднуючи традиційні риси епіталами з елементами чосерівських видінь, топографічними маркерами (алегоричне єднання річок Темзи та Лі), а також полісемантичним образом Лебедя у восьмій строфі. При цьому центральною подією спенсерівської проталами є не так ритуал заручин, як зустріч двох пар закоханих напередодні цієї події.

Підрозділ 3.4. «Жанрові новації Е. Спенсера у циклі «Чотири гімни» присвячений ще одному відомому циклу поета.

У ньому Е. Спенсер поєднує неоплатонічні та біблійні ідеї у притаманному йому синтезуючому стилі. Цей цикл складається з двох пар гімнів: «Гімна на честь Любові» і «Гімна на честь Краси» / «Гімна на честь Небесної Любові» і «Гімна на честь Небесної Краси». Дві передмови у прозі, разом із другою і третьою строфами «Гімна на честь Небесної Любові», надають твору структурної єдності. У «Чотирьох гімнах» Спенсер грає на прийомах паралелізму, так само, як і контрасту, між кількома парами концептуальних опозицій – між земним і небесним, язичницьким та християнським, міфологічним і біблійним, класичним та сучасним.

Змістова інновація Е. Спенсера полягає у поєднанні земного та небесного модусів буття, елементів неоплатонічного та християнського світоглядів. Складна система паралелей та протиставлень між двома парами гімнів спонукає читача до частих порівнянь та переосмислень їхнього семантичного наповнення.

Закоханий двох перших гімнів виключає справжній духовний світ двох останніх зі свого раю задоволень, а палкий християнин двох останніх гімнів, своєю чергою, розвінчує примарне царство Купідона, оспіване Е. Спенсером у першій парі гімнів. Останні два гімни зосереджені на роздумах про життя Христа і складну біблійну фігуру Божественної Мудрості. Вони зображують християнське видіння, що відкривається перед внутрішнім зором закоханого.

Гімни на честь Небесної Любові та Краси позначають відмінність між активним чоловічим началом (Христос – Любов) і жіночим (Мудрість – Краса). Цей контраст є надзвичайно сильним. Тут розкривається спенсерівська тема стосунків Бога з його творіннями. Одкровенням постає те, що Любов, Краса та Мудрість є одним цілим у таїні життя Святої Трійці. Христова слава втіленого Логоса підносить людство до Бога.

ВИСНОВКИ

У **висновках** підсумовані основні результати проведеного дослідження. Едмунд Спенсер як ліричний поет посідає одне з чільних місць в галереї найвидатніших митців англійського Відродження. Проведене дослідження його ліричної спадщини дозволило визначити образні доміанти і жанрові модифікації любовної лірики митця в контексті розвитку англійської поезії епохи Відродження. За результатами дисертаційної роботи зроблено такі висновки:

1. Основні підходи до ліричної творчості Е. Спенсера у часовому континуумі XVI–XXI століть зосереджені на біографічному, експресивному, модерністському, новокритичний, критиці читацького відгуку, підході з позицій «нового історизму», а також феміністичному.

2. У ліричній творчості Е. Спенсера співіснують неоплатонічне, августинівське і петрарківське начала, на ґрунті яких Е. Спенсер фактично створив власну філософію Любові. У спенсерівському розумінні цього почуття поєднано земну та небесну його іпостасі.

3. У своїх поглядах на природу Е. Спенсер спирається на традиції, які вже усталилися у пізньосередньовічній та ренесансній культурі, модифікуючи їх у власний оригінальний спосіб, що підкреслено нетрадиційною низкою образів. В усіх сонетах Е. Спенсера чітко простежується композиційний прийом, що полягає у розкодуванні асоціативних зв'язків між природними феноменами та моментами особистого досвіду ліричного героя. Отже, природа (щоправда, як правило, опосередкована культурою) виступає одним з найбагатших джерел образності в ліричній творчості Е. Спенсера, скарбницею, звідки він черпає домінантні образи та мотиви для вибудовування дискурсу кохання.

Джерелами анімалістичних образів Е. Спенсера слугували антична міфологія, біблійні сюжети та середньовічні бестіарії. Дзеркальні одиничні образи використовуються згідно з їхніми функціями у розгортанні дискурсу Любові. Виділяються дві пари полярних сонетів з домінантним анімалістичним образом у кожному з них. У трьох сонетах зображені образи трьох хижаків (лев, пантера і тигр). Образи дельфіна, риби та птаха слугують цілям унаочнення кризових ситуацій.

Флористичні образи сонетарію «Аморетті» згруповано за двома принципами: перший – ботаніко-таксономічний, другий – функціонально-семантичний. Для визначення найвищих екзистенційних пріоритетів ліричного героя і для зображення масштабності його почуття поет у трьох сонетах звертається до космічних образів. Образи стихій також об'єднано у три групи: поетики вогню, поетики води та поетики повітря (дев'ять сонетів). Е. Спенсер використав образи дорогоцінного каміння та благородних металів у річищі петрарківського канону, збагачуючи їх біблійними алюзіями (три сонети).

4. Категорія часу художньо змодельована у сонетах для зображення динаміки почуттів ліричного героя, амплітуди їхньої емоційної напруги. Згідно з концепцією Р. Квінонеса виділено три моделі суб'єктивного часу: стислий, розтягнутий та конструктивний. Цю схему доповнено варіантами репрезентації об'єктивного (календарного) часу, до якого віднесено секулярний та літургійний час.

5. У своїй творчості Е. Спенсер надав яскраві приклади ревізії одного з найдавніших поетичних жанрів – гімну. Е. Спенсер був першим поетом, який завершив сонетарій (своєрідний поетичний щоденник) публічною весільною піснею – епіталамою, в чому полягає одне з його жанрових нововведень. «Проталама» як пісня, що оспівує заручини, також маркує експеримент Е. Спенсера у координатах конвенційного жанру. Сама назва «Проталама» належить поетові та вказує на те, що він розглядав цей ліричний твір як окремий жанр. «Чотири гімни» структуровані як складна система паралелей та контрастів між двома парами гімнів, яка спонукає читача до постійних порівнянь та переосмислень. Композиція гімнів симетрична. Вони розглядаються як диптих, тобто дві частини цілого: Земна Любов і Земна Краса та Небесна Любов і Небесна Краса. У двох останніх гімнах змальовано духовний вимір буття, в якому образ Христа постає символом досконалої Божественної Любові, а Божа Мудрість – іпостасю абсолютної Краси.

6. Більшість поетів англійського Відродження користувались корпусом топосів та образів, що мали своїми витокami античну культуру, Біблію та середньовічні джерела. У творчому доробку Ф. Сідні, Е. Спенсера та В. Шекспіра можна знайти спільні образи, але використані вони кожним митцем по-своєму. Порівняння сонетних циклів Ф. Сідні та Е. Спенсера демонструє відмінність ліричного фокусу поетів. Якщо Ф. Сідні зосереджений на зображенні емоційних переживань ліричного героя, то Е. Спенсер акцентує увагу на динаміці стосунків двох закоханих. Часто ідентичні образи (зокрема, природні) набувають у поетів різного функціонально-семантичного забарвлення. Згідно зі спенсерівською індивідуальною манерою письма, він часто використовує метод *argumentum a contrario*, натомість В. Шекспір парадоксально перевертає традиційну парадигму.

Разом з Т. Вайеттом, Г. Серреєм та Ф. Сідні Е. Спенсер торував шлях для виникнення феномену В. Шекспіра. Творчий доробок Е. Спенсера значною мірою вплинув на творчість багатьох англійських поетів прийдешніх поколінь, які називали його своїм вчителем та натхненником. Серед них можна назвати Д. Мільтона, Д.Г. Байрона, Д. Кітса, П. Шеллі та багатьох інших.

Творчість Е. Спенсера неосяжна за своєю глибиною, і тому, попри наявні у зарубіжному та українському спенсерознавстві численні дослідження, спенсерівський поетичний універсум чекає на нові підходи з сучасних науково-методологічних позицій, що дозволять дедалі повніше реалізовувати їхній інтерпретаційний потенціал.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ніколаєнко С. В. Феномен любові в контексті кризових суспільних процесів доби Відродження // Питання літературознавства. 2005. № 13. С. 137–144.
2. Ніколаєнко С. В. Філософська концепція Любові доби Відродження // Мова і культура. 2005. Т. 6, Част. 2, Вип. 8. С. 125–128.
3. Ніколаєнко С. В. Рання рецепція ліричної творчості Едмунда Спенсера в англо-американській літературно-критичній думці // Мова і культура. 2011. № 14 (4). С. 361–367.
4. Ніколаєнко С. В. Символіка топосу Троянди в сонетарії Вільяма Шекспіра // Ренесансні студії. 2011. № 16–17. С. 70–81.

5. Ніколаєнко С. В. Рецепція сонетів Едмунда Спенсера в полемічному діалозі нової критики та критики читацького відгуку // Вісник Львівського університету. Серія: Іноземні мови. 2012. № 20 (2). С. 26–33.
6. Ніколаєнко С. В. Рецепція сонетів Едмунда Спенсера в дзеркалі фемінізму // Мова і культура. 2012. № 15 (6). С. 398–405.
7. Ніколаєнко С. В. Архітектоніка сонетного циклу Е. Спенсера // Література в контексті культури. 2013. № 23 (2). С. 63–69.
8. Ніколаєнко С. В. Єлизаветинські любовні сонети в дзеркалі модерністської критики // Ренесансні студії. 2013. № 20–21. С. 172–184.
9. Ніколаєнко С. В. Сонетарій Едмунда Спенсера крізь призму критики нового історизму // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного. 2013. – № 26. – С. 150–156.
10. Ніколаєнко С. В. Неоплатонічна концепція Любові як одне з ідейно-філософських джерел культури європейського Відродження // Літературознавчі студії. 2013. № 37 (2). С. 114–122.
11. Ніколаєнко С. В. Філософія неоплатонізму як ідейне підґрунтя дискурсу Любові в ліричній поезії Едмунда Спенсера // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: лінгвістика і літературознавство : Міжвуз. зб. наук. ст. Бердянськ : БДПУ, 2013. Вип. 27, Част. 3. С. 107–114.
12. Ніколаєнко С. В. Флористичний код Сонетарію Аморетті Е. Спенсера // Іноземна філологія. 2014. Вип. 126 (2). С. 19–26.
13. Ніколаєнко С. В. Поетика природи в сонетах Е. Спенсера // Вестник МГЛУ. Серія 1 : Филологія. 2018. № 3 (94). С. 104–111.

Додаткові публікації

14. Ніколаєнко С. В. Багатство синоніміки сонетарію Вільяма Шекспіра крізь призму неоплатонічних ідеалів Краси, Добра і Любові // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2007. Вип. 21, Част. 2. С. 277–282.
15. Ніколаєнко С. В. Неоплатонічний ідеал Краси, Добра, Любові крізь призму світосприйняття Вільяма Шекспіра (на матеріалі сонетів 54, 105, 116) // Мова і культура. 2007. Т. 12 (100), Вип. 9. С. 127–132.
16. Ніколаєнко С. В. Сонетний цикл Е. Спенсера: загальна характеристика // Україна і світ: діалог мов та культур : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 3–5 квітня 2013 року. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2013. С. 501–503.
17. Ніколаєнко С. В. Анімалістичний дискурс в сонетарії Едмунда Спенсера «Аморетті» // Україна і світ: діалог мов та культур : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 19–21 березня 2014 року. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2014. С. 293–295.
18. Ніколаєнко С. В. Жанрові модифікації гімну «Епіталама» у творчості Едмунда Спенсера // Україна і світ: діалог мов та культур : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 29 березня – 31 березня 2017 року. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2017. С. 526–529.
19. Ніколаєнко С. В. Небесне та земне у «Чотирьох гімнах» Едмунда Спенсера // Національна ідентичність в мові і культур : зб. наук. праць / за заг. ред. А. Г. Гудманяна, О. Г. Шостак. Київ : Талком, 2018. С. 277–282.

АНОТАЦІЯ

Ніколаєнко С.В. Поетика любовної лірики Едмунда Спенсера: образні домінанти та жанрові модифікації. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.04 – література зарубіжних країн. – Київський національний лінгвістичний університет Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2018.

Роботу присвячено визначенню образних домінант та жанрових модифікацій любовної лірики Е. Спенсера в контексті розвитку англійської поезії доби Відродження. Вперше в українській англістиці проведено детальний аналіз образної системи сонетарію Е. Спенсера, уточнено жанрову специфіку гімнів.

Обґрунтовано теоретико-методологічну базу дослідження, простежено особливості рецепції сонетного циклу «Аморетті» у діахронічній перспективі, накреслені основні критично-наукові вектори інтерпретації лірики Е. Спенсера.

Виходячи з концепції Любові в культурі єлизаветинської Англії, розглянуті філософсько-естетичні джерела любовної лірики Е. Спенсера. Зокрема, висвітлено специфіку художнього поєднання у його ліричному спадку ідейних струменів неоплатонізму, петраркізму та християнства.

Докладно проаналізовано та систематизовано образи природи, а також художні моделі реалізації категорії часу з урахуванням їхніх функцій у конструюванні дискурсу любові (сонетний цикл «Аморетті»).

З'ясоване співвідношення традиційних та інноваційних жанрових елементів у корпусі гімнів Е.Спенсера («Епіталама», «Чотири гімни», «Проталама»), що дозволило зробити висновок щодо модифікацій одного з найдавніших літературних жанрів у творчості поета.

Ключові слова: Ренесанс, Едмунд Спенсер, неоплатонізм, лірика, цикл сонетів «Аморетті», поетика кохання, жанр, «Чотири гімни», «Епіталама», «Проталама».

АННОТАЦИЯ

Николаенко С.В. Поэтика любовной лирики Эдмунда Спенсера: образные доминанты и жанровые модификации. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.04 – литература зарубежных стран. – Киевский национальный лингвистический университет Министерства образования и науки Украины. – Киев, 2018.

Работа посвящена определению образных доминант и жанровых модификаций любовной лирики Э. Спенсера в контексте развития английской поэзии эпохи Возрождения. Впервые в украинской англистике проведен детальный анализ образной системы сонетария Э. Спенсера, уточнена жанровая специфика гимнов.

Обоснована теоретико-методологическая база исследования, прослежены особенности рецепции сонетного цикла «Аморетти» в диахронической перспективе, прочерчены основные критически-научные векторы интерпретации лирики Э. Спенсера.

Исходя из концепции Любви в культуре елизаветинской Англии, рассмотрены философско-эстетические источники любовной лирики Э. Спенсера. В частности, освещена специфика художественного сочетания в его лирическом наследии идейных потоков неоплатонизма, петраркизма и христианства.

Подробно проанализированы и систематизированы образы природы, а также художественные модели реализации категории времени с учетом их функций в конструировании спенсеровского дискурса любви (сонетный цикл «Аморетти»).

Выяснено соотношение традиционных и инновационных жанровых элементов в корпусе гимнов Э. Спенсера («Эпиталама», «Четыре гимна», «Проталама»), что позволило сделать вывод о модификациях одного из древнейших литературных жанров в творчестве поэта.

Ключевые слова: Ренессанс, Эдмунд Спенсер, неоплатонизм, лирика, цикл сонетов «Аморетти», поэтика любви, жанр, «Четыре гимна», «Эпиталама», «Проталама».

ABSTRACT

Nikolaienko S.V. The Poetics of Edmund Spenser's Love Poetry: Imagery Dominants and Genre Modifications. – Manuscript.

The thesis for the Candidate of Science in Philology on the specialty of 10.01.04 – Literature of Foreign Countries. – Kyiv National Linguistic University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2018.

The thesis focuses on identifying dominant images and genre modifications in Edmund Spenser's love verses within the context of English Renaissance poetry. It is the first research in Ukrainian English literary studies to offer detailed exploration of the system of imagery used in Edmund Spenser's sonnet sequence, as well as to specify the genre nature of his hymns.

The author substantiates theoretical and methodological premises for her research, traces the diachronic receptive trajectory of the sonnet sequence *Amoretti*, and discusses major critical and academic interpretative approaches to Spenser's lyrical poetry. The survey of a massive body of Spenserian literary criticism accumulated over centuries makes it possible to conclude that the most productive of these approaches were biographical, romantic expressive, modernist, neo-critical, as well as reader response criticism, New Historicism and feminist approaches.

Proceeding from the concept of Love developed in the culture of Elizabethan England, the thesis deals with philosophical and esthetic sources of Edmund Spenser's love poetry. It, addresses, in particular, the artistic mechanisms for combining Neo-Platonic, Petrarchian, and Christian ideas in his lyrical legacy forming the background for the poet's original philosophy of Love that strove to harmonize its heavenly and earthly aspects.

Nature operates as an inexhaustible source of imagery for Spenser's love poetry providing some of its dominant topoi. Therefore, natural images and poetic models of implementing the category of time are given detailed treatment with a special emphasis on their functions in constructing Spenserian discourse of love (sonnet sequence *Amoretti*). Spenser's understanding of nature was based on the traditions elaborated in late medieval and Renaissance culture, though he modified them to serve his own purposes as testified

by his resort to non-traditional images. Spenser's common technique challenges the recipient to decipher associative links between natural phenomena and the lyrical persona's intimate experience.

Spenser's animalistic images are derived from ancient mythology, the Bible, and medieval bestiaries. Floristic images in *Amoretti* are classified according to two criteria – botanical/taxonomical and functional/semantic. The Elizabethan poet also makes recourse to cosmic images; the elements (fire, water, and air); and precious stones and metals.

Poetic implementations of the category of time are instrumental in conveying the dynamics of the persona's feelings and the range of their emotional intensity. Drawing upon R. Quinones' concept, the author discusses three modes of subjective temporality: contracted, extended and augmentative. This pattern has been complemented in the thesis by the ways objective (calendar) temporality is represented including secular and liturgical time.

Correlation between traditional and innovative genre elements in the body of Edmund Spenser's hymns (*Epithalamion*, *The Fowre Hymnes*, *Prothalamion*) has been elucidated providing grounds for the conclusion that the poet came out with his own authorial modifications of one of the most ancient literary genres. Spenser was the first poet to conclude his sonnet sequence, which could be treated as an intimate poetic journal, with a specimen of a highly public genre – wedding song (*Epithalamion*). This was an innovative feature in his lyrical poetry. In its turn, *Prothalamion* as a song celebrating engagement also marks Spenser's authorial intervention into the conventions of the genre leading to the extension of its traditional scope. *The Fowre Hymnes* are structured as a complicated system of parallels and counterpoints between the two pairs of hymns impelling the reader to repeatedly compare and rethink the correlations between them. The general structure is symmetric so that they may be considered as a diptych depicting earthly Love and earthly Beauty versus heavenly Love and heavenly Beauty. Two latter hymns transfer the recipient into the spiritual dimension where Jesus Christ embodies perfect Divine Love, and Divine Wisdom is an avatar of absolute Beauty.

Alongside with Thomas Wyatt, Henry Howard Surrey and Philip Sidney Edmund Spenser laid the groundwork for the phenomenon of Shakespeare. Spenser's legacy was a potent influence on new generations of English poets, many of whom referred to him as their Teacher (these include, but are by no means limited to, John Milton, George Gordon Byron, John Keats, Percy Bysshe Shelley and others).

Spenser's poetic Universe is boundless in its meanings and, therefore, in spite of a wide array of accomplished research, it is open for new interpretations from novel methodological perspectives.

Key words: Renaissance, Edmund Spenser, Neo-Platonism, lyrical poetry, sonnet sequence *Amoretti*, poetics of love, genre, *The Fowre Hymnes*, *Epithalamion*, *Prothalamion*.